

ЕВРОПЕЙСКА ПОЛИТИКА ЗА РАЗВИТИЕ НА ЖЕЛЕЗОПЪТНИЯ ТРАНСПОРТ

Хюлия Шаибова
uliq_029@abv.bg

*Висше транспортно училище „Тодор Каблешков“
гр. София 1574, ул. “Гео Милев“ 158
РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ*

***Ключови думи:** железопътен транспорт, европейска политика за развитие на железопътният транспорт, цели на ЕС в транспортната политика*

***Резюме:** В настоящата разработка се анализира политиката на ЕС, свързана с железопътния транспорт. Изяснява се значението на железопътния транспорт, неговите предимства и недостатъци. Детайлно се разглежда европейската политика за развитие на железопътния транспорт и свързаните с нея цели.*

Политиката на ЕС в областта на железопътния транспорт е насочена към създаването на единно европейско железопътно пространство. Приоритет на европейската транспортна политика е да се съсредоточи върху стабилното развитие на железопътния транспорт, като се акцентира върху ползите, които той предоставя за хората, икономиките и климата.

ВЪВЕДЕНИЕ

За да функционира нормално и ефективно една икономика (в национален или глобален аспект), е необходимо да има добре развит транспорт. Транспортът е свързващото звено между сферата на производството и сферата на потреблението, което му отрежда първостепенно значение за развитието на икономиката. Транспортният сектор се отличава от другите сектори на икономиката, тъй като притежава редица специфични особености. При превозването на товарите и пътниците се извършва само пространствена промяна и изменение на местоположението, с което се създават условия за реализиране на полезността и предназначението на стоките и задоволяване на определени потребности от пътувания на населението. Транспортът не е крайната фаза на пътуванията и придвижването на стоките от едно място на друго, а средство за достигане до тази фаза. Потребителите използват различни видове транспорт, за да задоволят своите нужди от различни стоки и услуги. И в тази връзка може да се обобщи, че търсенето на транспортни услуги се дефинира като производно на търсенето на стоки и услуги¹.

ЗНАЧЕНИЕ НА ЖЕЛЕЗОПЪТНИЯ ТРАНСПОРТ

В транспорта се изразходват големи количества горива, електроенергия и материали. Съществена особеност на транспорта в сравнение с другите видове произ-

¹ Николова, Х., Транспорт и спедиция, УНСС, С., 2018, ISBN 978-619-232-051-5

водства е това, че при него не се влагат суровини. Обект на транспортиране е продукцията на другите отрасли на икономиката или пътуващите хора. Характерно за транспортния процес е, че се променя пространственото местоположение на превозните средства. В резултат на това по косвен начин се преместват в пространството и поместените в тях товари или пътници. Отличителен белег на транспортните компании е високият дял на нетекущите активи. Делът на текущите активи е сравнително малък.

Транспортният процес спомага за осъществяването на пространствено-икономическите връзки между другите сектори на икономиката, както и между районите в отделната страна и между страните в световен мащаб. В тази връзка може да се твърди, че транспортът е свързан с всички сектори на националното стопанство и е необходимо продължение на всеки производствен процес. Връзките между транспорта и другите отрасли са сложни и многостранни. Развитието на транспорта, обемът на неговата работа и направленията на превозите зависят и се определят не само от развитието на другите отрасли на икономиката, но и от териториалното разположение на тези отрасли едни спрямо други. Съвременните потребности на обществото от превози могат да се задоволяват само при едновременното функциониране на различни видове транспорт. Всеки от тях се характеризира със специфични особености и сфери на действие.

Един от главните компоненти на националната транспортна система е железопътният транспорт. Неговото развитие има съществено значение за цялостното развитие на икономиката. Дълго време железопътният транспорт² е заемал основно място в транспортните системи на отделните страни, където е имало развита железопътна мрежа. През годините, под силния натиск на автомобилния транспорт, той постепенно е загубил голяма част от своите позиции. Въпреки това железопътният транспорт има важно място в транспортната система. Този вид транспорт притежава множество предимства в сравнение с другите видове транспорт. Същевременно той има и някои недостатъци. Предимствата и недостатъците на железопътния транспорт обобщено са представени на фигура 1³.

ЕВРОПЕЙСКА ПОЛИТИКА ЗА РАЗВИТИЕ НА ЖЕЛЕЗОПЪТНИЯТ ТРАНСПОРТ

Основна цел на ЕС е железопътният транспорт да се превърне в гръбнак на европейската транспортна система за сухопътни превози, като осигурява основни връзки между страните и регионите. Хаотичното развитие и подценяването на сектора в последните десетилетия са основните причини за незадоволителното му състояние в момента. Недостигът на средства и неадекватната политика в много страни членки, доведоха до създаване на нови и задълбочаване на съществуващите дисбаланси. Развитието на сектора изисква адекватно разпределение на средствата между инфраструктура, подвижен състав, технически съоръжения и персонал⁴. Железопътният транспорт играе ключова роля в европейската интеграция, разширяването на пазара, заетостта и намаляването на вредното влияние на транспорта върху околната среда, както и в стабилното развитие на общоевропейската транспортна система като цяло. Неговите неоспорими предимства, които включват безопасност и стабилност, го правят

² Първата в света железопътна линия е построена и пусната в експлоатация през 1825 г. в Англия. След това железопътни линии започнали да се строят и в другите напреднали в своето развитие страни. В САЩ първата железопътна линия е била построена и пусната в експлоатация през 1830 г., във Франция - през 1832 г., в Белгия и Германия - през 1835 г., в Австрия - през 1837 г., в Русия - през 1838 г., а на територията на днешна България - едва през 1866 г.

³ Мутафчиева-Бакалова, В., Транспорт и застраховане, УНСС, 2016, ISBN 978-954-644-883-5

⁴ Минков, Т., Политика за развитие на железопътния транспорт в България – основни цели и резултати, Икономически и социални алтернативи, брой 4, 2019

предпочитано средство за превоз на пътници и товари в рамките на Европейския съюз и му отреждат ключово място в създаването на стабилна мобилност за европейската транспортна система. Освен това трябва да се подчертае, че това е единственият вид транспорт, който е отбелязал спад на вредните емисии на въглероден диоксид, наред с увеличаване на обема на товарите през последните години.

Фиг. 1. Предимства и недостатъци на железопътния транспорт

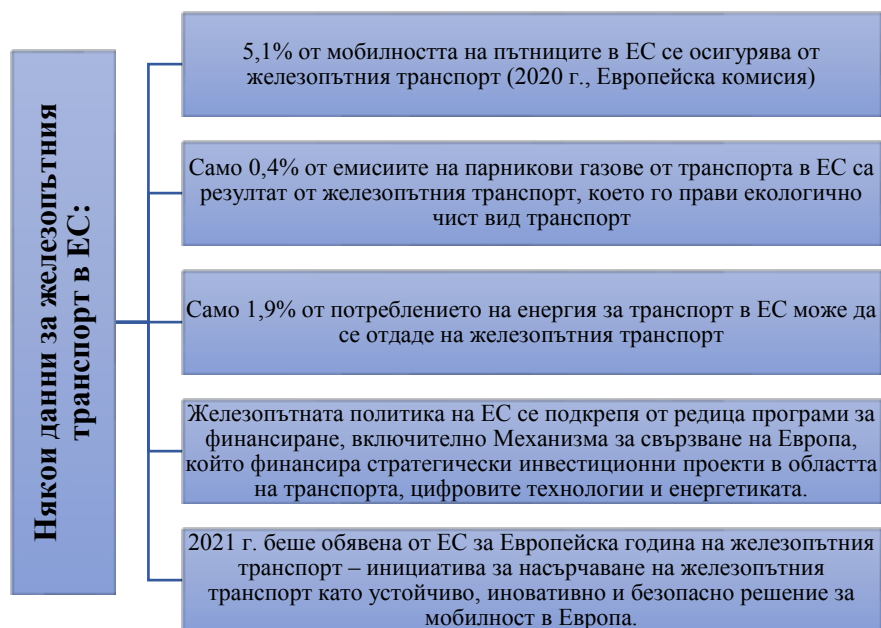
Източник: адаптирано по Мутафчиева-Бакалова, В., *Транспорт и застраховане, УНСС, 2016, ISBN978-954-644-883-5*

Целите на ЕС за транспортния сектор през следващите десетилетия са свързани с това мобилността да бъде зелена, интелигентна и устойчива⁵. За железопътния сектор европейската стратегия призовава към удвояване на високоскоростните железопътни линии в Общността до 2030 г.⁶ ЕС разполага с една от най-гъстите железопътни мрежи в света, но националните железопътни системи в ЕС се различават. Процесът на подобряване на съвместимостта на националните железопътни системи на държавите-членки на ЕС започна през 90-те години на миналия век с крайната цел за развитие на ефективна и конкурентоспособна железопътна мрежа в целия ЕС – единното европейско железопътно пространство.

Железопътната политика е част от транспортната политика на ЕС, която има за цел да постигне свързана, устойчива, приобщаваща, безопасна и сигурна мобилност в целия ЕС. На фигура 2 са представени някои данни за железопътния транспорт в ЕС.

⁵ Целта на общата транспортна политика е да се защитят както конкуренцията, така и свободата на предоставяне на услуги. Това налага хармонизиране на техническите, административните и правилата за безопасност, което е от съществено значение за осигуряване на оперативна съвместимост между националните железопътни системи. Мерките за опазване на околната среда и потребителите също може да се наложи да бъдат хармонизирани до известна степен, за да се предотврати нарушаването на конкуренцията и да се улесни навлизането на нови компании на пазара.

⁶ Rail transport policy, <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/rail-transport-policy/#:~:text=The%20strategy%20outlines%20the%20EU's,adopted%20conclusions%20on%20this%20topic.>

Фиг. 2. Данни за железопътния транспорт в ЕС^{7, 8}

Постигането на целите на ЕС за създаване на Единно европейско железопътно пространство и популяризирането на железопътния транспорт е свързано с редица предизвикателства, свързани с намаляване на шума, намаляване на разходите и увеличаване на инвестициите. Преодоляването на същите ще модернизира железопътните линии и ще им позволи да се превърнат в по-привлекателно средство за превоз на пътници и товари. Транспортната политика заема ключово място в общите политики на ЕС още от самото му създаване. Още от подписването на Римския договор държавите-членки подчертават значението на общата транспортна политика, като ѝ определят отделен договорен дял, превръщайки транспорта в една от водещите политики на Общността. Първоначалните приоритети на ЕС са насочени към установяване на общ транспортен пазар, който позволява свобода на предоставяне на услуги и отваряне на транспортни пазари. Тази цел е до голяма степен постигната, но отварянето на транспортните пазари има за цел да създаде условия за лоялна конкуренция за отделните видове транспорт, както и за връзките между тях. Обемът на товарните и пътническите превози нарасна в резултат на либерализацията и отварянето на транспортните пазари, пълното установяване на европейския вътрешен пазар, премахването на вътрешните граници и намалените цени на транспортните услуги.

Амбицията на Европа е да стане първият неутрален континент в света по отношение на климата до 2050 г. Това е най-голямото предизвикателство и възможност на нашето съвремие. За да се постигнат тези цели, в „Европейския зелен пакт“ е интегриран пакет от мерки, които би трябвало да предоставят на европейските граждани и предприятия възможността да се възползват от прехода към зелена икономика. Мерките, които са придружени от първоначална пътна карта с ключови политики, включват значително намаляване на емисиите, инвестиции в авангардни научни изследвания и иновации и опазване на околната среда в Европа.

⁷ Rail transport policy-<https://www.consilium.europa.eu/en/policies/rail-transport-policy/#:~:text=The%20strategy%20outlines%20the%20EU's,adopted%20conclusions%20on%20this%20topic.>

⁸ 2021 г. отбелязва няколко важни годишнини за железопътния транспорт: 20-ата годишнина от първия законодателен пакет в областта на железопътния транспорт, 175-ата годишнина от първата железопътна връзка между две столици на ЕС (Париж – Брюксел), както и 40-ата годишнина на високоскоростните влакове във Франция (TGV) и 30-ата годишнина на InterCity Express (ICE) на германските железници.

Целта на общата транспортна политика е да гарантира конкуренцията, както и свободното предоставяне на услуги. Това изисква хармонизиране на техническите правила, административните правила и правилата за безопасност, което е жизненоважно за постигане на оперативна съвместимост между отделните национални железопътни системи. Мерките за опазване на околната среда и защита на потребителите може да изискват известна степен на хармонизация, както и по-конкретно, за да се избегне нарушаване на конкуренцията и да се улесни навлизането на нови предприятия на пазара.

Един от основните проблеми, които ЕС трябва да реши, е създаването на съизмерима връзка между различните видове транспорт. Нарастващото неравенство между автомобилния и железопътния транспорт следва да бъде преодоляно. Липсата на добра координация и контрол между конкуренцията ще доведе до монопол на автомобилния транспорт. Следва да се стимулира развитието на железопътния транспорт като най-екологичния вид транспорт, като по този начин му се даде реална възможност да се превърне в конкурентна алтернатива. Това е единственият начин относителните конкурентни предимства на отделните видове транспорт, включително железопътния, да могат да се развият и да бъдат обективно оценени. Създаването на по-равностойни конкурентни условия между отделните видове транспорт (интермодална конкуренция) е основата, необходима за развитието на конкуренцията и в рамките на железопътния транспорт. Това е единствената възможна посока, по която могат да се развият и демонстрират неговите енергоспестяващи, екологични и логистични предимства.

Целта на европейската политика в областта на железопътния транспорт е създаването на Единно европейско железопътно пространство. През последните години ЕК е доста активна в усилията си за реструктуриране на европейския железопътен пазар и укрепване на позицията на железниците в сравнение с другите видове транспорт. Усилията на Комисията са насочени към отваряне на вътрешния железопътен пазар за конкуренти, подобряване на оперативната съвместимост и безопасността и развитие на железопътната инфраструктура. Те са от решаващо значение за развитието на силна и конкурентна железопътна индустрия. В таблица 1 са посочени основните цели на приетите законодателни пакети за железопътния транспорт:

Табл. 1. Основни цели на приетите законодателни пакети за железопътния транспорт в ЕС

Основните цели на първия пакет, приет през 2001 г. и предназначен да осигури равнопоставеност на реформите в железопътния сектор за държавите-членки на ЕС, са следните:	Целта на втория железопътен пакет, приет през 2004 г., е развитието на постигнатото от първия пакет и решаването на въпроси, свързани с:	Третият железопътен пакет регулира по-нататъшната интеграция на железопътната система в Европа и свързани с:	Четвъртият железопътен пакет (2016) включва шест законодателни предложения, насочени към три ключови области:
-създаване на конкуренция в железопътния транспорт; -премахване на монопола; -създаване на конкурентни условия за комбиниран транспорт; -създаване на условия за европейски железопътен пазар чрез развитие на дейностите на международни групи;	-либерализацията на товарните железопътни услуги чрез пълно отваряне на пазара от 01.01.2007 г.; -безопасността на товарните превози и създаването на органи за безопасност във всяка държава-	-либерализацията на пътническите железопътни услуги; -сертифицирането на машинисти на локомотиви; -правата на пътниците; -качеството на товарните железопътни	-обновяване на правилата за структурата на управлението на инфраструктурата и транспортните операции; -осигуряване на по-нататъшното отваряне на пазара за вътрешни услуги за пътнически

<p><i>-въвеждане на прозрачна и подробна рамка за разпределение на капацитета и данъчно облагане на използването на инфраструктурата;</i> <i>-създаване на регулаторни органи за железопътния транспорт в страните от ЕС.</i></p>	<p><i>членка;</i> <i>-оперативно взаимодействие, ефективност и съвместимост;</i> <i>-създаване на Европейска агенция за железници.</i></p>	<p><i>транспортни услуги;</i> <i>-подобряването на договорите за превоз на товари.</i></p>	<p><i>железопътни товарни превози;</i> <i>- повишаване на качеството и ефективността на железопътните услуги чрез премахване</i> <i>-на останалите бариери на пазара и засилване на хармонизацията на</i> <i>-оперативната съвместимост и безопасност, за да се гарантира по-висока степен на</i> <i>-хармонизация на железопътната мрежа на ЕС.</i></p>
--	--	---	--

През септември 2020 г. Парламентът прие предложението за регламент относно „подпомагане на железопътния сектор за справяне с екстремната ситуация, създадена от пандемията от COVID-19“ (2020/0127(COD)), предназначен да допълни съществуващата рамка, свързана с железопътния транспорт. Това улесни националните органи и заинтересованите страни в железопътния сектор да се справят с редица негативни последици от пандемията от COVID-19 и да отговорят на неотложните нужди на железопътния сектор, докато тези последици продължават да съществуват.

През 2023 г. парламентарната комисия по Транспорт и туризъм на Европейския парламент публикува „Технически спецификации за оперативна съвместимост“ — пакет от преразгледани технически стандарти за подобряване на трансграничната оперативна съвместимост на железопътния транспорт.

През същата година Комисията публикува и предложение за директива за подобряване на оперативната съвместимост на различните видове транспорт, включително железопътния, с цел товарният транспорт да стане по-устойчив чрез подобряване на конкурентоспособността на интермодалния товарен превоз. Предложението беше прието от Парламента на 13 март 2024 г. и публикувано в Официален вестник на 6 декември 2024 година.

Железопътният транспорт носи огромни ползи в множество аспекти: стабилност, безопасност, дори скорост, когато е организиран и проектиран в съответствие с принципите на 21-ви век, свързвайки ЕС. Бъдещето е свързано с ускоряване на модернизацията на железниците като най-екологичния и сигурен сухопътен транспорт, което от своя страна ще привлече повече пътници и товароизпрашачи.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Железопътният транспорт е способен да реши належащи въпроси, свързани с мобилността в общността, като климатична неутралност, енергийна ефективност, устойчивост на кризи и безопасност на товарите. През 2021 г. Съветът на Европейския съюз въведе промени в процеса на повишаване на капацитета на железопътната инфраструктура, по-висока осведоменост, както и инициране на дейности за популяризиране на стоките, превозвани от железопътния транспорт.

Стабилното развитие на железопътния транспорт ще намали задръстванията и ще ускори намаляването на вредните емисии в транспорта, които замърсяват въздуха, ще спомогне за ускоряване на модернизацията на железопътния транспорт, което е необходимо за подобряване на качеството на предоставяните транспортни услуги и

повишаване на тяхната конкурентоспособност. Спешната необходимост от борба с изменението на климата в транспортния сектор изисква преминаване към по-устойчиви видове транспорт и подобряване на ефективността и устойчивостта на мултимодалната транспортна система. Това изисква структурна трансформация на транспортната система чрез интегриране на различните видове транспорт, за да се постигне оптимално транспортно решение от край до край. Бъдещата мултимодална транспортна система трябва да бъде фокусирана върху крайния потребител, екологична, социално справедлива и интегрирана. Железопътният транспорт е един от най-безопасните видове транспорт в ЕС, а европейските железници са сред най-безопасните в света. Напредъкът в областта на безопасността обаче е неравномерен в различните държави членки на ЕС, със значителни различия в нивата на безопасност. Железопътните линии са жизненоважни за военната мобилност поради капацитета им за мащабно транспортиране на войски, оборудване и доставки.

Железопътният транспорт играе ключова роля както в смекчаването на изменението на климата, така и в адаптацията към него. Поради присъщите му характеристики и възможности той има и основна роля при военната мобилност. Железопътният транспорт предлага устойчив начин на транспорт с относително пониски въглеродни емисии в сравнение с други форми на транспорт, като например автомобилен или въздушен транспорт.

ЛИТЕРАТУРА:

- [1] Минков, Т., Политика за развитие на железопътния транспорт в България – основни цели и резултати, Икономически и социални алтернативи, брой 4, 2019
- [2] Мутафчиева-Бакалова, В., Транспорт и застраховане, УНСС, 2016, ISBN 978-954-644-883-5
- [3] Николова, Х., Транспорт и спедиция, УНСС, С., 2018, ISBN 978-619-232-051-5
- [4] Rail transport policy, <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/rail-transport-policy/#:~:text=The%20strategy%20outlines%20the%20EU's,adopted%20conclusions%20on%20this%20topic>.

EUROPEAN POLICY FOR THE DEVELOPMENT OF RAIL TRANSPORT

Hyuliya Shaibova
uliq_029@abv.bg

Todor Kableshkov University of Transport
Sofia, st. Geo Milev – 158
BULGARIA

Key words: railway transport, European policy for the development of railway transport, EU objectives in transport policy

Abstract: This paper analyzes the EU policy related to railway transport. The importance of railway transport, its advantages and disadvantages are clarified. The European policy for the development of railway transport and the objectives related to it are examined in detail.

The EU policy in the field of railway transport is aimed at creating a single European railway area. A priority of European transport policy is to focus on the stable development of rail transport, emphasizing the benefits it provides for people, economies and the climate.